

NATO'NUN ŞİKAGO ZİRVESİ YAKLAŞIRKEN

Lt. Gen. (R) ŞADI ERGÜVENÇ*

Geçenlerde altmış üçüncü yaşını dolduran NATO en uzun yaşayan ittifak olma rekorunu elinde tutuyor. Soğuk Savaş sona erip ittifakın gerekçesi ortadan kalktığı halde NATO'nun varlığını hala koruyor olması onun günün gereklerine uyum sağlayarak üyelerinin beklentilerine cevap vermeye, üyelerin de ittifak yükümlülüklerini karşılamaya devam ettiklerinin en güzel kanıtı. Bu arada İttifak üyelerinin sayısının on ikiden yirmi sekize çıkmış olması, bazı ülkelerin İttifaka katılmak için sabırsızlıkla bekliyor olmaları, ittifakın otuzu aşkın ülke ile ortaklık, işbirliği ve görüşme kapsamında ilişki kurmuş olması NATO'nun itibar ve kredisinin ne denli yüksek ve geçerli olduğunu gösteriyor.

Ancak, İttifakın güç bir dönemden geçtiği de bir gerçek. ABD'nin güvenlik önceliklerinin Avrupa'dan Pasifik Okyanusuna kayması, üyelerin ortak tehdit ve çıkar tanımları aynı olsa da bunları algılamalarında ve uygulanacak yöntemlerdeki tercihlerinde görülen sapmalar, bazı üyelerin askeri yeteneklerindeki gerileme nedeniyle ortaya çıkan uyumsuzluklar ittifak birlik ve dayanışmasını zorlamaktadır. Bu nedenle İttifak, benimsediği yeni strateji ile 21. asrın güvenlik ihtiyaçlarına cevap verebilecek şekilde donanmak üzere yeni bir değişim yapmayı kararlaştırmış bulunmaktadır. Ekonomik sıkıntıların yaşandığı bir ortamda bunu başarabilmek için İttifak daha az parayla daha güçlü yeteneklere sahip olmanın, esas görevi olan ortak savunmayı güvence altında tutarken aynı zamanda

bölgesel krizlere ve küresel güvenlik ihtiyaçlarına yönelik yeni ortaklıklara açılmanın yollarını aramaktadır.

Önümüzdeki Mayıs ayında Şikago'da yapılacak NATO zirve toplantısında 2014'de Afganistan'dan çekildikten sonra neler yapılabileceği görüşüldükten sonra yeni stratejinin uygulamaya sokulmasına yönelik olarak daha az parayla daha yetenekli olmanın, yeni deyişle "akıllı savunmanın" yöntemleri ve özellikle Orta Doğu'da ve Asya Pasifik'te ortaklık ilişkilerinin geliştirilmesine ilişkin kararlar alınması beklenmektedir. Bu kapsamıyla Şikago Zirvesi tarihi bir zirve olmaya aday görülmektedir.

Soğuk Harp döneminde NATO Türkiye için Varşova Paktı tehdidine karşı savunmanın temel dayanağı olmuştur. NATO aynı zamanda Türkiye'yi Avrupa-Atlantik toplumunun bir üyesi olarak Avrupa savunmasında söz sahibi kılmıştır. Bunun karşılığında Türkiye NATO'nun Güney Doğu kanadının savunmasını üstlenmiş, başta Sovyetler Birliği olmak üzere onun uydusu olan komşularıyla yabancılaşmayı göze almıştır. NATO üyeliği Türk Silahlı Kuvvetlerinin Batılı ölçütte gelişmesine olanak vermekle birlikte onu tamamen NATO ve ABD'ye bağımlı olmasına yol açmıştır. Türkiye, Kıbrıs Barış Harekâtı ardından ve PKK ile mücadele sırasında müttefiklerinin kendisine silah ambargoları uygulaması bu bağımlılığın farkına varmıştır.

Avrupa Birliği derinleşip de Batı Avrupa Birliği ve ardından Avrupa Güvenlik ve

Savunma Politikası öne çıktığında bunun dışında bırakılan Türkiye kendisini Avrupalı müttefiklerin sadece üyelere tanıdığı ortak savunma yükümlülüğünden yoksun hissetmeye başlamıştır. Bir dönemde Türkiye'nin güvenlik üreticisi olmaktan çok bir güvenlik tüketicisi olduğu yönünde yapılan göndermeler daha da akıl karıştırıcı olmuştur. Bu durum Türkiye'nin Avrupalı müttefiklere olan güvenini sarsmış ve NATO güvencesi daha çok ABD güvencesi olarak algılanır olmuş ve ABD ile ilişkiler Türkiye'nin özel Trans-Atlantik bağına oluşturmuştur. ABD ile ilişkiler kötüye gittiğinde Türkiye kendisini yalnız hissetmiştir.

Günümüzde NATO Türkiye için eskiden olduğu gibi değerli bir ittifaktır. Türkiye İttifakın özündeki değerleri paylaşmakta, onun caydırıcılığına ihtiyaç duymaktadır. Yeni NATO stratejisi Türkiye'nin güvenlik gereksinimleri ile örtüşmektedir. Ancak, Türkiye'nin hemen yakınında giderek ağırlaşan güvenlik endişelerini gidermede NATO'ya ne ölçüde güvenebileceği kuşkusuz İttifak dayanışmasının yoğunluğuna ve NATO'nun sahip bulunduğu yeteneklere bağlıdır.

Bu birikimle Türkiye Soğuk Harbin ardından güvenlik ortamını geliştirecek şekilde çok yanlı ve çok boyutlu bir dış politika izlemeye başlamıştır. Bu politika NATO'ya bir seçenek olarak değil onu güçlendirecek bir çerçevede uygulanmıştır. Bu çerçevede askeri temaslar, karşılıklı eğitim, tatbikatlar ve savunma sanayiinde işbirliği gerçekleştirilmiştir. Bu arada Türkiye, coğrafyasının özelliğine ek olarak artan ekonomik ve gücü nedeniyle olsa gerek aranan bir "stratejik ortak" olarak öne çıkmaya başlamıştır. ABD, AB ve İsrail gibi ülkeler Türkiye'yi stratejik ortak olarak tanımlar olmuştur. Güvenli ve istikrarlı bir çevre için Türkiye de stratejik ortak ihtiyacını duymuştur. Ne var ki, Türkiye ile ABD, AB ve İsrail arasında baş gösteren anlaşmazlıklar stratejik ittifakın sadece bir istek ve

niyet konusu olmadığını göstermiştir.

Stratejik ortaklık¹ iki veya daha çok devletin uzun vadede hayati çıkarları kapsamında bir stratejik amacı gerçekleştirmek üzere birlikte çalışmak ve eşgüdüm yapmak yükümlülüğüne girmeleri olarak tanımlanabilir. Stratejik ortaklık, erişilmek istenen hedef taraflar için aynı ölçüde bir değer taşıdığına, tek başına ulaşılamayacak kadar zor veya birlikte çok daha kolay elde edilebilir olduğunda birbirine karşılıklı güven duyan devletler arasında kendiliğinden gelişebilir. Çoğu zaman stratejik hedef jeostratejik değeri yüksek bir bölge üzerinde etkinlik kurulması veya bölgenin başkalarının etkinliğine geçmesinin engellenmesidir. Kilit konumundaki bir ülkenin taraftarlığını kazanmak için de stratejik ortaklık kurulması yoluna başvurulabilir. Stratejik ortaklığın kalıcı olabilmesi ortak hedef yanında izlenecek yöntemlerde uyum, rekabet ortamının varlığı, karşılıklı güven gibi koşullara bağlıdır.

Genelde ortaklık herhangi bir ittifaktan ve yakın işbirliğinden öte farklı bir anlam taşır. İttifak ortak bir tehdidin varlığından kaynaklanırken ortaklık ortak bir hedefe yönelik sözleşmeye dayalı bir işbirliğini çağırır. Ortak tehdit karşısında ittifak üyelerinin ellerinden geleni yapması beklenirken ittifak dayanışmasının gücü tehdidin düzeyi ve yakınlığına ilişkin algıların eşitliğine bağlıdır. Ortaklığın gücü ise üyelerin ortaklık sözleşmesine uymalarına ve kazanç/bedel dengesinin düzgünlüğüne bağlıdır.

Yeni NATO Stratejisi 21. Yüz Yılın meydan okumalarına yanıt verebilmek için İttifaka yeni işlevler yüklemiştir. Ortak savunma esas görev olarak önem ve önceliğini korurken İttifakın kriz yönetimi, bölgesel ve küresel çerçevede güvenlik için işbirliği ve

¹ Sümer, G. (2010). A Comparative Survey on the Concept of Strategic Cooperation and Strategic Partnership. *Ege Academic Review* 10(1), 671-698.

ortaklıklar kurması öngörülmektedir. Afganistan ve Libya'da ittifak düzeni ile ortaklık yürütülmesinde yaşanan sorunlar ve çok yönlü ortaklıkları gerektireceği anlaşılan akıllı savunma uygulamaları İttifakın çalışma düzeninin NATO üyesi olan veya olmayan üyelerden oluşacak ortaklıkların gereklerine cevap verecek şekilde yeniden düzenlenmesini zorunlu kılmaktadır. Orta ve Uzak Doğu'da ortaklık olasılıklarına değerlendirilirken konuya bu çerçeveden bakılmasında yarar bulunmaktadır.

Türkiye her ikisinin de kenarında yer aldığından Avrupa ülkesi olduğu kadar aynı zamanda bir Orta Doğu ülkesidir. Böyle olunca, bir bölge ülkesi olarak Orta Doğu'ya bakışının NATO/AB üyesi ortaklarından çoğu zaman farklılık göstermesi doğaldır. İttifak üyelerinin Orta Doğu'ya bakışı bölge üzerinde etkinlik, petrol ve İsrail'in güvenliğine odaklıdır. Bu bakış İslam korkusu ve özel çıkarlarla gölgelenmektedir. Türkiye ise daha çok bölgesel kalkınma, barış ve istikrar ile ilgilidir. Komşularıyla iyi ilişkiler içinde olmak Türk dış politikasının temel ilkesidir. Türkiye, doğal olarak, komşusu Rusya ve İran'la ilişkilerinde özenli davranmak ve onlarla zıtlaşmadan önce iki defa düşünmek zorundadır. Türkiye'yi Hürmüz Boğazından çok bölgedeki silahlanma, nükleer silahların varlığı ve çözümlenmemiş sorunlar ilgilendirir. Türkiye'den görüldüğü kadarıyla Filistin sorununa çözüm bulunmasına sanki hiç kimse Türkiye kadar önem vermemektedir. Türkiye bölgede dini, mezhepsel veya ideolojik kutuplaşma yerine karşılıklı bağımlılıkların artmasını ister.

Türkiye'nin Orta Doğuda varlık göstermesi kimilerini mutlu kimilerini rahatsız eder. Kimilerine göre Türkiye Orta Doğuda AB'nin "Komşu Bölge Politikası" çerçevesinde yapması gerekeni daha iyi yapmakta bazılarına göre ise eksen değiştirmektedir. Türkiye bölge ülkeleri için bir model olabilir ama kendisinin bir sürü eksikliği vardır. Türkiye Avrupa'ya sıkıca bağlanmalıdır ama

Avrupa'da yeri yoktur. Bu ikilemler karşısında Türkiye Orta Doğu'da kendi doğrularını izlemek zorunluluğunu duymaktadır.

Ayrıca, Türkiye ile Yunanistan, Kıbrıs Rum kesimi, Ermenistan ve İsrail arasında çözüm bekleyen sorunlar bulunmaktadır. Bütün bu ülkeler Türkiye ile birlikte Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'de işlevsel bir ekip oluşturmak varken Türkiye'ye karşı bir stratejik işbirliği yapar görünümü vermektedirler. NATO'nun Akdeniz ülkeleri ile güven ve karşılıklı anlayış geliştirmek maksadıyla başlattığı Akdeniz Diyalogu ülkeleri arasında yer alan İsrail, Avrupa-Atlantik toplumuyla zaten gelişmiş ilişkileri ile özel bir konuma sahiptir. Filistin sorunu bağlamında Türkiye dahil bütün Orta Doğu ülkeleri ile ters düşen İsrail, etkileyici askeri gücü ile değerli bir ortaklık potansiyeli taşımaktadır. Ne var ki, Filistin sorunu Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da İsrail'le işbirliği yapılması ve İsrail'in NATO ile ilişkilerinin daha da geliştirilmesi önünde aşılması güç bir engel oluşturmaktadır.

Orta Doğu kriz ve çatışma potansiyeli açısından yoğun bir bölgedir:

- İran'ın nükleer yetenek ve balistik füze geliştirme programları ve bölgesel meydan okumaları bir harp tehlikesi yaratmaktadır. ABD ve İsrail İran'a karşı askeri harekât yapmak, İran da buna karşılık Hürmüz Boğazını kapatmaktan söz etmektedir.
- İran'ın bölgedeki etkinliğini arttırmak çabası bir Sünni - Şii kutuplaşmasına zemin hazırlamakta ve mezhepsel çatışma olasılığı artmaktadır. Arap ülkelerinde görülen halk ayaklanmaları sonu belirsiz çatışmalara yol açmakta ve terörizm ve aşırıçılık için zemin hazırlamaktadır.
- Suriye, Mısır ve Irak'taki durum belirsizlik ve istikrarsızlık yaratmakta dışardan karışmaya davetiye

çıkarmaktadır. Petrol ve gaz bağımlısı ülkeler için yaşamsal çıkar bölgesi olan Orta Doğu bu durumda uluslararası etkinlik yarışı için çekicilik kazanmış bulunmaktadır.

- Bu gelişmelerle üstü örtülmüş gibi duran Filistin sorunu ise bölge barışı ve güvenliği önünde en büyük engeli oluşturmaya devam etmektedir.

Bu “sıfır toplam” ortamı herkesin kazançlı çıkacağı bir duruma ancak temel nedenlerin ortadan kaldırılmasıyla dönüşebilir. Arap – İsrail barışı ve Filistin sorunun çözümü bölgesel ortak bir öngörünün, “daha iyi bir gelecek için barış ve istikrarın” önkoşuludur. Bu öngöründe bölgenin nükleer silahlardan arındırılması da yer almalıdır. Böyle bir dönüşümde bölge ülkelerinin halklarının beklentilerine daha iyi cevap verecek bir yönetimle tanışmaları da bir ön koşuldur. Belki de daha önemlisi böyle bir öngörü üzerinde uluslararası bir uzlaşma sağlanmasıdır.

NATO ne yapabilir?

Akdeniz Diyalogu (AD) ve İstanbul Temas Girişimi (ITG) yoluyla NATO bugüne kadar on bir ODKA ülkesi ile karşılıklı anlayış, güven ve işbirliği geliştirmek maksadıyla ilişki kurmuştur. Bu ilişki sonunda NATO söz konusu ülkelerle iletişim kurabilecek ve birlikte etkinlik gösterebilecek düzeyde bir ortaklık potansiyeli oluşturmuştur. AD ve ITG'nin kapsayıcı olmaları öngörülmüş olmasına rağmen İran, Irak, Suriye, Suudi Arabistan, Libya ve Lübnan gibi ülkeler farklı nedenlerle bu girişimlerin dışında kalmışlardır. Bu durum Orta Doğu'da aranan bölgesel işbirliğine ters düşmektedir. Yaşadıkları harpler sonrasında kendilerini toparlamak ihtiyacında olan Libya ve Irak'la ilişki kurulmuş olmakla birlikte bu ülkelerin geleceğinin nasıl şekilleneceği sorusu geçerliliğini korumaktadır.

NATO'nun yeni komuta yapısı düzenlemesi çerçevesinde Müşterek Kara Kuvvetleri Komutanlığının İzmir'e taşınacak olması, taşınabilir komuta kontrol ve muhabere unsurları oluşturulması bölgesel olasılıklara karşı zamanında alınmış uygun önlemler olacaktır. Yeni NATO Stratejisi ile çökmüş veya harpten çıkmış ülkeleri yeniden kendi ayakları üzerinde durabilecek duruma getirmeye yönelik olarak sivil ve askeri unsurların birlikte çalışmasını öngören “kapsamlı yaklaşım” yöntemi de zamanlı ve yerinde bir adımdır.

NATO'nun akla gelen olasılıklar karşısında ne yapabileceği sorusu ise daha düşündürücüdür. İttifak üyelerinin pek çoğu şimdiden artan petrol fiyatları karşısında aynı endişeleri paylaşıyor. Hürmüz Boğazının kapanması olasılığında daha da korkuyor olmaları doğaldır. Körfez İşbirliği Konseyi İran'dan gelebilecek bir saldırıya karşı gerekirse ABD'nin de desteğini almak beklentisiyle şimdiden ortak bir savunma oluşturmuş bulunmaktadır. Bu çerçevede NATO'nun da devreye girmesi gerekli veya uygun olmayabilir.

Bazı NATO üyelerinin ABD veya İsrail'in İran'a askeri bir müdahalede bulunmasına destek veya olur vermeleri zor görünmektedir. Bunun yerine NATO, dünyanın nükleer silahlardan arındırılması için Orta Doğu'dan başlayarak giderek artan bir çaba gösterilmesine öncülük edebilir. Bu öncülük, Orta Doğu'nun yerleşik sorunlarına getirebilecek adil ve kalıcı çözümlere NATO'nun kollayıcı güvence vermesiyle sürdürülebilir. NATO böyle bir amaç için en kapsamlı ortaklığı oluşturma alanında kırılması zor bir rekor yakalayabilir.

Suriye'nin durumu şimdilik çözümden uzak görünmektedir. NATO'nun bölgedeki itibarının giderek yükseldiğine bakılarak Libya harekâtının Orta Doğu'daki ayaklanma yanlıları arasında NATO'dan beklentileri arttırmış olduğu düşünülebilir. Ancak, bu

ülkeye karşı askeri önleme çağrı yapan bir BM kararı da alınsa NATO'nun Suriye'ye karşı bir eylemde bulunması için koşullar uygun görünmemektedir.

Türkiye bölgedeki dengeleri coğrafi, politik, ekonomik ve askeri boyutta etkileyecek bir konumdadır. Türkiye Orta Doğu'da olan bitene eskiden olduğu gibi kayıtsız kalmak şansına da sahip değildir. Ancak Türkiye'nin Arap ülkelerindeki ayaklanmalara demokratik bir çözüm getirilebilmesi için yapabileceği fazla bir şey de yoktur. Türkiye bu ülkelerde sadece barışçıl ve halkın beklentilerini karşılayan çözümlere arka çıkabilir. Dışardan yapılan ve çatışmaları önlemeye, sivil halkın zarar görmesini önlemeye yönelik girişimlerin ise var olan rejimin daha çok kan dökülerek devrilmesinden başka bir işe yaramadığı da son deneyimlerle kanıtlanmıştır. Türkiye'nin Libya ve Suriye olayları başladığında mevcut yönetime yönelik, duraksama gibi algılanan ısrarlı çağrılarının nedenini bu yaklaşımda aramak gerekir.

Kuşkusuz, Türkiye, bu güne kadar yaptığı gibi ODKA'da yaşanan yönetim krizine bir çıkış yolu bulunabilmesi için gerekli uluslararası danışma ve diyalog ortamının kurulup ortak bir çözüm arayışı sürecinin başlatılmasında öncülük yapabilir ve yapmaktadır. Yaşanan insani sorunları hafifletmek ve yeniden normale dönüşü kolaylaştırmak için Türkiye üstüne düşeni yapmaya her zaman hazırdır.

NATO hepsi de ortak ve eşgüdümlü bir çaba gerektiren 21. Yüz Yıl güvenlik sorunlarıyla baş edebilmek için yeni bir yola girmiş bulunmaktadır. Türkiye giderek ağırlaşan sorunların yoğunlaştığı Orta Doğu karşısında cephe hattında bulunmaktadır. Suriye'deki karışıklıklar ve İran'ın nükleer yetenek geliştirme programı uluslararası toplumun gündeminin en ön sırasında yer almaktadır. En yalın deyişle Orta Doğu'da ortam belirsizlik içinde patlamaya hazır görünmektedir. Orta Doğu NATO'nun en

üst düzey karar organı olan Konseyin gündeminde henüz yer almamıştır. NATO'nun geleceği açısından Şikago Zirvesi gerçekten tarihi olmaya namzettir.

Not: Bu makalenin İngilizce versiyonu Lt. Gen. (R) Şadi Ergüvenç tarafından "Smart Defense: Can a Lean NATO Meet the Challenges of the 21st Century?" başlıklı konferans için yazılmıştır. Adı geçen konferans 28-30 Mart 2012 tarihleri arasında Chicago Council on Global Affairs tarafından GPoT Merkezi ve sekiz uluslararası partner kuruluş işbirliğinde düzenlenmiştir. Makalenin İngilizce versiyonuna şu linkten erişilebilir:

www.thechicagocouncil.org/userfiles/file/NATO/Erguvenç_Turkeys_NATO_Agenda.pdf

*ŞADI ERGÜVENÇ

Lt. Gen. (R) Şadi Ergüvenç, GPoT Merkezi'nin Yüksek Danışma Kurulu üyesidir.

GPoT Brief no. 3 | Mayıs 2012
www.gpotcenter.org

